

Anmeldelser

Jesper Due og Jørgen Steen Madsen:

Fra storkonflikt til barselsfond

Den danske model under afvikling eller fornyelse

København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag

2006. 848 sider.

ISBN 87-574-1426-2

Pris 875,- kr.

Jesper Due og Jørgen Steen Madsens kronologiske gennemgange af de danske overenskomstfornyelser er med denne bog nået til det private arbejdsmarked i perioden fra 1998 til 2004, idet bogen dækker de tre overenskomstfornyelser på DA/LO-området i denne periode, dog suppleret med ret omfattende tilbagedykninger i fortiden, fx overenskomstfornyelserne i 1995 og 1997, hvis man skulle have glemt, hvad de gik ud på, og endnu længere.

1998-fornyelsen er mest kendt for den storkonflikt, som indgik i den, men det var også her, at der for første gang blevet taget hul på den sjette ferieuge (kravet om »mere frihed«). 2000-fornyelsen dækkede en fireårig periode, og her var det resten af den sjette ferieuge, der kom i hus. 2004-fornyelsen indebar etableringen af de barselsfonde, som fra stadig flere sider blev fremhævet som krav som led i ligestillingspolitikken på arbejdsmarkedet.

I en tid, hvor man ofte taler om, at faglige organisationer og kollektive overenskomster hører fortiden til og ingen plads har i det 21. århundredes globaliserede og netværksbaserede økonomi, og hvor faglige ledere karakteriseres som dinosaurer og fortidslevn, er det jo ganske forfriskende at blive erindret om, at de kollektive overenskomstfornyelser inden for det seneste tiår har skaffet den almindelige lønmodtager en fuld ekstra ferieuge og en barselsfond, hvortil kommer en række andre (nok mindre epokegørende, men ikke uvæsentlige) forbedringer.

Bogens tematiske optik består i – gennem en særdeles detaljeret beskrivelse af forhandlingsforløbene – at placere ansvar, skyld og ære for de forskellige ting og hændelser, der lykkedes eller ikke lykkedes i forløbene. »Hvem var skyld i storkonflikten i 1998?«, »Hvem har æren for etableringen af barselsfonden i 2004?«, som der står i forlagets pressespin. Bogens hovedopgave er dog ikke at få udpeget »den skyldige« for storkonflikten, men at give en særdeles kronologisk gennemgang af serien af forhandlingsforløb i en form, som forfatterne allerede har anvendt i en lang række tidligere bøger om den danske forhandlingsmodel.

Bogens ordningsprincip er som sagt kronologisk, med de styrker og svagheder, som det nu indebærer. Efter en introduktion og en teoretisk redegørelse for industrial relations-teorien og forfatterens egen teori om »den danske model« (s. 13-100), følger en efter forholdene relativt kort gennemgang af overenskomstfornyelserne i 1995 og 1997 (s. 101-140), og efter dette forspil tager forfatterne så endelig hul på 1998-forhandlingerne, Storkonflikten og dennes virkninger og eftermæle (s. 141-384). Derefter følger så 2000-fornyelsen (s. 385-531) og endelig 2004-fornyelsen med spillet om barselsfonden (s. 531-738). I de sidste to kapitler generaliseres og konkluderes der (s. 739-811).

Styrken i fremstillingsmetoden er, at fremstillingen fremstår som et løbende, til tider næsten dramatisk narrativ, hvor diskussioner, dilemmaer, konflikter og løsninger foldes ud for øjnene af læseren, uden for mange foregribelser og uden alt for meget bagklogskab. Forfatterne har valgt neutrale til positive præsentationer af og rollebeskrivelser for de forskellige aktører, men det er klart, at nogle aktører betragtes og beskrives som mere centrale og indflydelsesrige end andre. Principperne for denne prioritering og i det hele taget metodeprincipperne for selektion af infor-

manter er ikke angivet, bortset fra, at de interviewede betegnes som »hovedpersonerne«, og disse er så op-listet i et bilag (s. 811-5). Det er en klar styrke af det dokumentariske, at interviewpersonerne er nævnt ved navns nævnelse, men det er trods dette uklart, hvilke selektionsprincipper forfatterne er gået frem efter, dvs. om alle de nævnte nu også er »hovedpersoner« (der er fx en enkelt lokal afdelingsformand fra TIB, som er sluppet med ind i det gode selskab), og om der virkelig slet ikke er »hovedpersoner«, som ikke er kommet med på listen. Man savner en egentlig metodologisk diskussion heraf fra forfatterens side. Der findes trods alt en række studier af fx politiske beslutningsprocesser, hvor forfattere interviewer »centrale beslutningstagere« o.l., og det er derfor et metodologisk og analysestrategisk problem, hvordan »centrale beslutningstagere« som kategori egentlig afgrænses. Forfatterne har da bestemt baggrunden for at gøre sig overvejelser herom.

Svagheden i den kronologiske fremstillingsmetode er den manglende analytiske prægning i fremstillingen. I en så omfattende bog (over 800 sider), der gennemgår tre overenskomstfornyelser i al detalje, kunne man nok ønske sig, at fx selve resultaterne af fornyelserne underkastes en dynamisk komparativ analyse, fx en sammenligning af 1998-resultaterne med 2000- og 2004-resultaterne eller en mere tematisk organiseret fremstilling og analyse (hårde versus bløde krav, ny versus gamle overenskomstemner osv.). Forligene gennemgås hvert sit sted i bogen, men de sammenlignes ikke, evt. for at se udviklingstendenser eller identificere innovative elementer, og fremstillingen af de tre forlig skæres ikke en gang over den samme læst. Resultatet er, at man analytisk ikke kommer til at skære ret dybt i materialet, men må nøjes med hvad der bliver en mere overfladisk gennemgang, der i meget høj grad er præget af parternes daværende og helt tidsbundne forståelse af væsentligt og uvæsentligt. Det bliver på denne måde autentisk, men autenciteten forbliver desværre ikke synderligt analytisk.

Hvad er forfatterens teoretiske ståsted og deres vigtigste resultater? Forfatterne skriver på et programmatisk sted i bogen:

»Den danske model er en konsensusmodel, men det er en form for konsensus, der som sit grundlag har den gensidige anerkendelse af parternes potentielt modstridende interesser. Hele overenskomstsyste-met er et konfliktløsningssystem ...« (s. 792).

Dette udsagn, som kommer ret sent i bogen, er ikke et analytisk resultat, men snarere forfatterens eksplicite præmis eller troserklæring (noget lignende er set i deres andre bøger). Der er i hvert fald ingen udsagn fra alle de interviewede hovedforhandlere, der giver udtryk for dette synspunkt eller for noget, der ligner, i selve bogen (hvis denne anmelder har overset et sted eller to på de i alt 845 sider, skal jeg meget beklage, men forfatterne forsøger ikke selv at underbygge deres troserklæring med analytiske data eller citathenvisninger). Det teoretiske grundlag for denne opfattelse er hovedsageligt J.T. Dunlops strukturfunktionalistiske arbejdsmarkedsteori fra slutningen af 1950'erne, en teori der igen var baseret på den amerikanske sociolog Talcott Parsons' systemteori. Både Parsons' og Dunlops teorier har været udsat for særdeles kraftig kritik, både inden for sociologien og inden for arbejdsmarkedsteorien, og her har netop konsensusaspektet været et af de centrale angrebepunkter. Det er godt og ærligt, at forfatterne til den foreliggende bog så klart bekender sig til denne teori, men man kunne måske nok have ønsket sig, at de havde forholdt sig lidt mere til nogle af de kritiske punkter, som er fremkommet. Et andet sted skriver forfatterne (s. 39), at deres teoretiske grundlag er Glaser og Strauss' »Grounded Theory« fra 1968 og senere, men dette er ikke helt overensstemmende med deres programmatisk udgangspunkt. Hvis konsensusmodellen skal begrundes vha. Grounded Theory, måtte dette nok forudsætte, at forfatterne mere eksplicit og systematisk påviste, hvordan konsensusopfattelsen gennemsyrrer de interviewede hovedaktørers udsagn eller handlinger. Her er der nok for meget referat og for lidt analyse i behandlingen af interviewene. Materialet som forfatterne fremlægger det, kunne nok mulig-gøre en analytisk diskussion af temaet, men forfatterne gør det desværre ikke ret meget selv.

En (blandt flere) forudsætning for, at det kan være sandt at kalde den danske model en konsensusmodel, er vel et lavt niveau af arbejdskonflikter. Punktet indgår pudsigt nok ikke i forfatterens ny definition af den danske model (s. 28-30), men set udefra måtte man vel mene, at en konsensusmodel og et konsensusland måtte være et sted, hvor åbne arbejdskonflikter særdeles sjældent blev taget i anvendelse. Det er derfor værd at bemærke, at det danske konfliktniveau (målt som antal tabte arbejdsdage pr. 1.000 ansatte) i europæisk sammenhæng ikke ligger i den lave ende. Vi ligger – med 40 tabte arbejdsdage pr. år pr. 1.000 ansatte i 2000'erne – bestemt lavere end »højkonflikt-

lande« som Spanien (177) og Italien (100 tabte dage), men langt højere end lande som Holland og Schweiz (3), Tyskland (4), Belgien (6), Portugal (12) og siden 1990 højere end selv Storbritannien (28), jf. Scheuer (2004: 41). Desuden er det sådan, at antallet af tabte arbejdsdage pr. 1.000 ansatte i år 1998 (året for stor-konflikten), var 1.179, større end i noget andet europæisk land siden 1990! Man må vel kunne tilgive vore udenlandske forskerkolleger, hvis de har lidt svært ved at forstå, hvilken form for »konsensus« der kommer til udtryk i det danske konfliktniveau.

De vigtigste resultater? Bogens undertitel er »under afvikling eller fornyelse«, og det, der truer den danske model, finder forfatterne især i processen før, under og efter 2004-fornyelserne, hvor kravet om etableringen af en barselsfond, og ikke mindst politikernes følgelovgivning herom efter overenskomsternes vedtagelse ses som en trussel. Dette skyldes, at dækningen af den ikke-overenskomstdækkede del af arbejdsmarkedet ifølge dem må ses som et skridt til at indføre udvidelsesklausuler (såkaldte »erga omnes« klausuler) på det danske arbejdsmarked, hvor overenskomsternes resultater enten ved lov eller ministeriel bekendtgørelse udvides til at gælde for resten af arbejdsmarkedet, som det er kendt i en række europæiske lande, fx Frankrig og Tyskland. Det er nu ikke for denne anmelder så indlysende, hvorfor dette skulle være så truende, at det kan betegnes som »afvikling« eller »vejs ende« for den danske model. Dels har lignende former for følgelovgivning kunnet gennemføres på andre områder (fx omkring direktiverne om ligeløn og om arbejdstid) uden synderlige effekter på den danske model generelt, dels har overenskomsterne bestemt en række andre bestemmelser, som ikke – eller endnu ikke – er udvidet til resten af arbejdsmarkedet, det mest markante nyere eksempel er her nok arbejdsmarkedspensionerne, hvis tilblivelse forfatterne faktisk selv har udgivet en bog om for et par år siden (Due & Madsen 2003).

En af de mest interessante innovationer i overenskomstsystemet i de senere år – en innovation, der muligvis peger i en retning, hvorigennem systemet for alvor kan fornys og dermed i højere grad fremtidssikres – er indførelsen af individuel valgfrihed inden for rammerne af de kollektive overenskomster i forbindelse med indgrebet efter Storkonflikten i 1998: De indførte feriefridage og børneomsorgsdage blev valgfri i den forstand, at lønmodtagere, der individuelt ikke gjorde brug af dem, kunne få udbetalt lønnen i ste-

det. Sådan en individuel valgret er ikke set før i de kollektive overenskomstbestemmelser. Hvor kom det da fra? Og hvordan ser forfatterne på denne udvikling, som er et kontroversielt emne både i arbejdsgiver- og lønmodtagerorganisationerne? Fx var både SiD og Metal-forbundene stærkt utilfredse med netop dette element i Folketingsindgrebet (s. 332), måske ikke så overraskende, men også hos en række af de store arbejdsgiverorganisationer har det siden vist sig – måske noget mere frapperende – særdeles vanskeligt at skabe lydhørhed for individuel valgfrihed for medarbejderne (med Finanssektorens Arbejdsgiverforening som en klar og positiv undtagelse fra reglen).

Det er interessant – og her viser den dokumentariske og kronologiske fremstillingsform sin styrke – at forfatterne er i stand til at påvise, at dette moment blev indsat i lovteksten i den sidste fase i Finansministeriet, mere konkret af Mogens Lykketoft himself (s. 331). Forfatternes fremstilling omkring valgfriheden i overenskomsterne er nok overvejende skeptisk (Arbejdsministeriets og forbundenes betænkeligheder ved fritvalgsmodellen »blev tromlet ned af Finansministeriet«, s. 331), men ved gennemgangen af den næste fornyelse i 2000 (s. 481), og i de konkluderende afsnit (s. 764) fremhæves i højere grad de positive aspekter og de potentielle muligheder ved forskellige former for frit valg indlejret i de kollektive aftaler langt mere klart. I denne anmelders øjne er dette et af de klareste øjeblikke i denne særdeles omfattende bog, og forfatterne lægger sig hermed ikke i forlængelse af, men foran de fleste af de faglige organisationer, for hvem mulighederne i en sådan udvikling ikke synes at være dæmret endnu.

Steen Scheuer

Professor, dr. merc.

Roskilde Universitetscenter

Referencer:

- Due, J. & J.S. Madsen (2003): *Fra magtkamp til konsensus. Arbejdsmarkedspensionerne og den danske model*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Dunlop, J.T. (1958): *Industrial Relations Systems*. New York: Henry Holt.
- Glaser, B.G. & A.L. Strauss (1968): *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.

Parsons, T. (1951): *The Social System*. New York: The Free Press.

Scheuer, S. (2004): »Strejker i Europa: Kollektiv handling under globalisering. *LO-Dokumentation*,« nr. 2/2004: 3-59. (jf. tillige samme: »A Novel Calculus? Institutional Change, Globalization and Industrial Conflict in Europe,« udkommer i *European Journal of Industrial Relations*, vol. 12, July 2006).

Poul Villaume:

Lavvækst og frontdannelser

Bind 15 i Gyldendal og

Politikens Danmarkshistorie

2005, 401 sider inklusive registre

At skrive den nyere danmarkshistorie er vanskeligt. Samfundet er blevet dybt kompliceret og der sker forandringer på utallige fronter. Hvad skal udvælges og prioriteres, hvis ikke billedet skal blive helt kalejdoskopisk og helt overfladisk på en række punkter? Da Politiken og Gyldendal i 1991 for første gang udsendte deres danmarkshistore behandlede nu afdøde Ole Karup Pedersen perioden 1970-1990. Det var ikke en let opgave at få overblik over en periode, som lige var overstået. Ole Karup Pedersen slap dog fra opgaven med æren i behold.

Bindet kunne imidlertid måske forekomme at være vel præget af en vis forsigtighed i forfatterens formuleringer og en del anvendelse af bl.a. Socialforskningsinstituttets undersøgelser. Dertil kom, at nogle af 1980ernes fænomener måske fik en større vægt end de set i det længere perspektiv måske kunne være berettiget til, det gælder fx det alternative udenrigspolitiske flertal i Folketinget. Det er derfor ganske naturligt, at man har valgt at udsende to nye bind, det foreliggende for perioden 1970-1985 og et for perioden 1985-2000. Ole Karup Pedersen har naturligvis måttet erstattes med andre forfattere. Med valget af Poul Villaume har man truffet et godt valg af forfatter til det nyskrevne bind, som her skal anmeldes. Villaume skriver levende og med stor energi. Som det fremgår af titlen på bindet, har Villaume prioriteret politiske problemer og konflikter i perioden, mens socio-økonomiske forandringer har fået en mere beskeden plads. Det skal han ikke kriseres for. Resultatet er en spændstig tekst, som minder os om periodens problemer med økonomi og arbejdsmarked. Den minder os også om periodens politiske ustabilitet.

Bindet bringer ikke de store overraskelser eller nytolkninger, det ville også være for meget at forvente, den markerer sig snarere ved en sober og afbalanceret fremstilling af en række af periodens karakteristiske træk. Ved sin konfliktorientering kommer den ganske langt i at analysere periodens mange modsætninger. Vi mindes bl.a. om, hvor meget perioden trods alt var præget af konflikter på arbejdsmarkedet.

Redaktionen af danmarkshistorien har valgt at periodisere ret arbitrært. Enkelte steder kan man synes, at det skærer noget dybde ud af analysen, fordi forfatteren ikke får forklaret vigtige forudsætninger for forandringer i perioden, når disse forudsætninger ligger før 1970. Forfatteren tager det efter min opfattelse således så selvfølgelig, at »professorvældet« på universiteterne før 1968 var forældet og måtte falde, at han glemmer mere konkret at forklare, hvilke problemer professorvældet indebar. Hvis man vil forklare »studenteroprøret« bør man efter min opfattelse inddrage væksten i studentertallet i 1960erne og den delegitimering af »professorvældet«, som var sket. »Professorvældet« indebar, at alle andre medarbejdere end professorerne indtil 1970 kun havde begrænset indflydelse. De øvrige ansatte var derfor i slutningen af 1960erne parate til at gå sammen med de studerende om at fordre et bredere demokrati på universiteterne. »Professorvældet« var især blevet delegitimeret, fordi den faglige forandringstakt tog til. Mange professorer havde voksende problemer med at overskue deres fag. Dertil kom, at det hurtigt voksende studentertal gjorde planlægning og administration mere og mere kaotisk. Stadig større dele af undervisningen blev varetaget af amanuenser, som i mange tilfælde mente sig lige så dygtige som professorerne, uden at de dog fik samme løn og indflydelse. Med nogle få linjer om disse forhold havde læseren fået mere stof til eftertanke. Samtidig kunne en dybere analyse af de iboende problemer i den ret demokratiske styrelseslov med bevarelsen af meget af den gamle stillingsstruktur og problemer med at placere fagligt ansvar have været analyseret – det ville hjælpe læseren til bedre at forstå, at man nu er endt i en hel anden grøft, hvor det universitetsdemokrati, som bl.a. Socialdemokratiet dengang ikke fandt vidtgående nok, nu er afskaffet – bl.a. med Socialdemokratiets medvirken. Det kunne man let skrive om uden på nogen måde at levere et ubalanceret defensorat for den nugældende universitetslov. Som politolog kunne man måske også ønske sig mere fokusering på de politiske partiers medlemstab og gradvise omdannelse, processer som

strækker sig ud over bindets tidsafgrænsning, men som ikke mindst speedes op i 1970'erne. Man kunne måske også have peget lidt mere omfattende på, at en stor del af forudsætningerne for jordskredsvalget i 1973 skal søges i 1960'erne. Men detaljer som disse rækker dog ikke ved, at forfatteren i al væsentligt har leveret en glimrende løsning af en vanskelig opgave. Bindet har interesse for de af os ældre, der har lyst til at genopfriske en tid, vi selv har oplevet. Men især er

det nok af værdi for de heldigvis mange yngre, som har lyst til at vide mere om en tid, som de ikke selv har oplevet.

Tim Knudsen

professor

Institut for Statskundskab, KU